

MILLIY IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHIDA TRANSCHEGARAVIY ELEKTRON TIJORATNING ROLI

Rustamova Gulmira Aliqulovna

Bank-moliya akademiyasi, ikkinchi bosqich magistranti

Annotatsiya: Globallashtirish jarayonlari va raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi natijasida transchegaraviy elektron tijorat milliy iqtisodiyotning muhim drayveriga aylanmoqda. Ushbu tezida transchegaraviy elektron tijoratning milliy iqtisodiyotga ta'siri, uning rivojlanish omillari va istiqbollari tahlil qilinadi. Elektron tijorat xalqaro savdoni soddalashtirib, kichik va o'rta biznes subyektlariga jahon bozoriga chiqish imkoniyatini yaratadi. Transchegaraviy elektron tijoratning rivojlanishi natijasida savdo hajmi ortib, valyuta tushumlari ko'payadi va mahalliy ishlab chiqaruvchilar yangi mijozlarga ega bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Tezida transchegaraviy elektron tijoratning iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hisssasi, uning eksport-import jarayonlarini osonlashtirishdagi roli, xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishdagi ahamiyati batafsil tahlil qilinadi. Xususan, raqamli to'lov tizimlari, bojxona jarayonlarining avtomatlashtirilishi va logistika innovatsiyalari ushbu sohaning jadal rivojlanishiga xizmat qilayotgani qayd etiladi. Shu bilan birga, TETning milliy iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan xavflar, jumladan, kiberxavfsizlik muammolari, soliq oqimlarini tartibga solish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish masalalari ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: Transchegaraviy elektron tijorat, raqamli savdo, elektron tijorat, transchegaraviy to'lov tizimlari, raqamli transformatsiya, kiberxavfsizlik.

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi natijasida transchegaraviy elektron tijorat xalqaro savdoning ajralmas qismiga aylanmoqda. Internet texnologiyalarining keng rivojlanishi, to'lov tizimlarining takomillashuvi va

logistika xizmatlarining optimallasuvi natijasida jahon bozorida transchegaraviy elektron tijorat imkoniyatlari kengayib bormoqda. Transchegaraviy elektron tijorat orqali tadbirkorlar va iste'molchilar geografik cheklovlarsiz savdo qilish imkoniyatiga ega bo'lib, mahsulot va xizmatlarni tezkor yetkazib berish va to'lovlarni soddalashtirishga erishmoqdalar.

So'nggi yillarda elektron tijoratning xalqaro miqyosda ommalashishi korxonalar uchun yangi bozor imkoniyatlarini yaratmoqda. Masalan, Amazon, Alibaba, eBay kabi global elektron tijorat platformalari millionlab foydalanuvchilarni birlashtirib, kichik va o'rta biznes subyektlariga ham xalqaro bozorlarga kirish imkoniyatini bermoqda. Shu bilan birga, FinTech texnologiyalarining rivojlanishi natijasida xalqaro to'lov operatsiyalarining soddalashtirilishi ham transchegaraviy savdoni kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Biroq, transchegaraviy elektron tijorat rivojlanishida bir qator muammolar ham mavjud bo'lib, ular orasida bojxona tartib-qoidalarining murakkabligi, valyuta cheklovlari, kiberxavfsizlik tahdidlari va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish kabi masalalar muhim o'rin tutadi. Shu boisdan, xalqaro elektron tijoratni rivojlantirish uchun davlatlar o'zaro hamkorlik qilishlari va huquqiy me'yorlarni uyg'unlashtirishlari lozim.

Transchegaraviy elektron tijorat zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Raqamli texnologiyalar va internet imkoniyatlarining kengayishi savdo jarayonlarini tezkor va qulay qilib, dunyo bo'ylab tadbirkorlar va iste'molchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Onlayn platformalar orqali har qanday mahsulot yoki xizmatni chegaralarsiz sotish va sotib olish imkoniyati biznes uchun ulkan o'sish istiqbollarini ochmoqda. Transchegaraviy elektron tijorat rivojlanishining asosiy drayverlari quyidagilardan iborat (1-jadval):

Transchegaraviy elektron tijorat rivojlanishining asosiy drayverlari¹

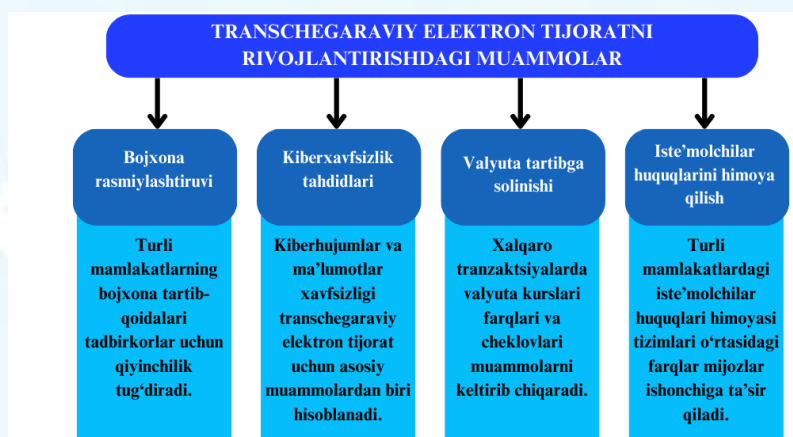
№	Asosiy drayverlar	Istiqboldagi vazifalari
1	Internet va mobil texnologiyalar	Smartfonlarning keng tarqalishi va tezkor internet xizmatlari xalqaro elektron savdoni rivojlantirishga xizmat qilmoqda
2	To'lov tizimlarining takomillashuvi	Raqamli to'lov texnologiyalari (PayPal, Stripe, kriptovalyutalar) xalqaro operatsiyalarni soddalashtirmoqda
3	Blokcheyn va sun'iy intellekt	Blokcheyn texnologiyalari xalqaro tranzaktsiyalar xavfsizligini oshirsa, sun'iy intellekt foydalanuvchilar tajribasini yaxshilaydi
4	Logistika va yetkazib berish xizmatlari	Global yetkazib berish tizimlarining avtomatlashtirilishi transchegaraviy elektron tijorat samaradorligini oshiradi

Yuqoridagi jadvalda berilgan ma'lumotlardan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, transchegaraviy elektron tijorat rivojlanishining asosiy drayverlari iqtisodiyotda muhim ahamiyatga ega. Internet va mobil texnologiyalarning jadal rivojlanishi savdo jarayonlarini tezlashtirib, global bozorlarga chiqishni osonlashtirmoqda. Xalqaro to'lov tizimlarining takomillashuvi esa moliyaviy operatsiyalarni soddalashtirib, mijozlar va sotuvchilar uchun qulay sharoit yaratmoqda. Blokcheyn texnologiyalari tranzaktsiyalar shaffofligini ta'minlab, sun'iy intellekt esa xarid qilish tajribasini optimallashtirmoqda. Shuningdek, logistika xizmatlarining avtomatlashtirilishi mahsulotlarning tez va samarali yetkazib berilishiga yordam bermoqda. Ushbu omillar tufayli transchegaraviy elektron tijorat tobora rivojlanib, biznes uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda.

¹ Internetdagi manbalar va ilmiy adabiyotlardagi ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi

Transchegaraviy elektron tijoratni rivojlantirish jarayonida turli muammolar yuzaga kelmoqda. Bu muammolar xalqaro savdoning murakkab huquqiy talablaridan tortib, bojxona rasmiylashtiruvining qiyinligigacha bo'lgan omillarni o'z ichiga oladi. Xalqaro tranzaksiyalarni amalga oshirishda valyuta cheklovlari va kurs farqlari ham tadbirkorlar uchun jiddiy qiyinchilik tug'dirmoqda. Shuningdek, kiberxavfsizlik masalalari va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish borasida ham muammolar mavjud. Bu to'siqlarni yengish uchun davlatlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va huquqiy me'yorlarni uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Transchegaraviy elektron tijoratni rivojlantirishda quyidagi asosiy muammolar mavjud (1-rasm):

1-rasm. Transchegaraviy elektron tijoratni rivojlantirishdagi muammolar²

Yuqoridagi rasmda keltirilgani kabi, transchegaraviy elektron tijorat rivojlanishida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular xalqaro savdo jarayonlariga to'sqinlik qiladi. Bojxona tartib-qoidalarining murakkabligi tadbirkorlar uchun qo'shimcha xarajat va vaqt yo'qotishiga sabab bo'ladi. Kiberxavfsizlik tahdidlari esa kompaniyalar va mijozlar uchun xavf tug'dirib, ishonch muammolarini keltirib chiqaradi. Valyuta boshqaruvi bilan bog'liq qiyinchiliklar xalqaro to'lovlarni murakkablashtiradi va tranzaksiyalar narxiga ta'sir qiladi. Iste'molchilar huquqlarini himoya qilishdagi tafovutlar esa

² Internetdagi manbalar va ilmiy adabiyotlardagi ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi

mijozlarning ishonchini pasaytirib, bozordagi raqobatga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun xalqaro hamkorlik va texnologik yechimlar zarur.

Hozirgi kunda milliy iqtisodiyotning rivojlanishida transchegaraviy elektron tijorat tobora muhim ahamiyat kasb etib, yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va global bozorlarga kirish imkoniyatining kengayishi natijasida tadbirkorlar an'anaviy cheklovlardan xalos bo'lib, o'z mahsulot va xizmatlarini xorijiy mijozlarga taklif qila olmoqdalar. Bu esa eksport hajmining oshishiga, ish o'rinlarining yaratilishiga va investitsiyalar jalb qilinishiga xizmat qiladi.

Elektron tijoratning xalqaro miqyosda rivojlanishi kichik va o'rta biznes subyektlari uchun ham qulay sharoitlar yaratib, ularning raqobatbardoshligini oshiradi. Raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi, logistika infratuzilmasining yaxshilanishi va bojxona jarayonlarining soddalashtirilishi transchegaraviy savdo hajmining ortishiga sabab bo'ladi. Bu esa iqtisodiy o'sishni rag'batlantirib, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Shu bilan birga, transchegaraviy elektron tijorat mamlakat ichkarisida innovatsion texnologiyalarni joriy etishga turtki bo'lib, biznes jarayonlarini avtomatlashtirishga va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Raqamli bozorlarning rivojlanishi orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilar xalqaro mijozlar ishonchini qozonib, o'z brendlarini dunyo bozorida tanitish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu boisdan, davlat tomonidan elektron tijoratni qo'llab-quvvatlash, huquqiy baza va texnologik infratuzilmani rivojlantirish iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, transchegaraviy elektron tijorat milliy iqtisodiyotning rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Ushbu sohaning rivoji nafaqat eksport hajmini oshirish, balki raqobatbardoshlikni kuchaytirish va innovatsion texnologiyalarning joriy etilishiga ham xizmat qiladi. Elektron tijorat davlat tomonidan muvofiqlashtirilsa, milliy kompaniyalar uchun yanada kengroq imkoniyatlar ochiladi. Davlat organlari bojxona jarayonlarini

soddalashtirish, logistika infratuzilmasini rivojlantirish va soliq siyosatini optimallashtirish orqali transchegaraviy savdoni qo'llab-quvvatlashlari lozim.

Mahalliy tadbirkorlar uchun elektron tijorat orqali xalqaro bozorlarga kirishning afzalliklari aniqdir. Masalan, ular yangi mijozlar bazasiga ega bo'lish, mahsulot va xizmatlarini diversifikatsiya qilish va yanada foydali savdo bitimlarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Shu bilan birga, raqobatning kuchayishi kompaniyalarni yanada sifatli va innovatsion mahsulotlar taklif etishga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 29-sentabrdagi "Elektron tijorat to'g'risida"gi O'RQ-792-sonli Qonuni

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-noyabrdagi "Elektron tijorat ma'murchiligini takomillashtirish va uni yanada rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish to'g'risida"gi PQ-14-sonli Qarori

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi "Elektron tijoratni jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3724-sonli Qarori

4. Gulyamov S.S. va boshqalar. Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari. T.: "Iqtisod Moliya" nashriyoti, 2019. 386 bet

5. Ayupov R.H. Raqamli iqtisodiyot va elektron tijoratda yangi texnologiyalar. O'quv qo'llanma. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2020, 554 bet.

6. Копачев А. А. Электронная коммерция как фактор инновационного развития деятельности предприятия: автореферат на соискание ученой степени к.е.н. – Санкт-Петербург.: 2009. - 19 с.

7. Maxmudov L.U., "Xizmatlar sohasida elektron tijoratning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari" nomli PhD dissertatsiyasi. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti - 2023 y.

8. Sanchez-Torres, J. A. (2019). Moderating effect of the digital divide of e-commerce. International journal of social economics, 46(12), 1387-1400